

AZ ISMERETLEN KÖLCSEY

Centenáriumban gazdag korunk augusztus 24-én föleleveníti a Hymnus Círójának emlékezetét is, a Költőt, aki szavakat talált tizenegymilliós nemzete közös imádságához. Kell, hogy valami kabalisztikus összefüggést lássunk a számok véletlen találkozásában, amely egy évben, sőt egy hónapban idézi emlékezetünkbe az országépítő szent király és a nemzetét közös imádságban egybeforrasztó költő példaképét. A Kölcsey-ünnepségek szükségszerűen ki keü emelkednie a kegyelet szokásos megnyilatkozásai sorából. Nem zajos ünneplésre gondolunk. Úgy hisszük, legméltybb áldozatot akkor mutatunk be, ha elővesszük halhatatlan halottunk testamentumát: tulajdon műveit, s örökké aktuális tanításait alázattal szívünkbe fogadjuk, azon munkálkodva, hogy e tanítások minden magyar ember lelki kenyerévé, eleven hatóerővé váljanak. Éppen ezért a Magyar Szemle, Kölcsey halálának századik évfordulóján, alkalmi méltatás helyett a Költő örök ígét rója lapjaira. Verset és prózát; verset most először, mióta folyóiratunk áll, — most sem mint „szépirodalmat“, hanem mint egy fájdalmasan szép örökség részeit.

Lehetetlen ezeket a lapokat anélkül forgatni, hogy az olvasóban meg ne szólaljon a lelkiismeret vádja. Micsoda gazdagság, az érzéseknek, gondolatoknak, tette késztető, akaratot formáló szuggesztiónak micsoda energiaforrásai ezek a reflexiók! És milyen ismeretlenek ... Annyit beszélünk magyar írói sorsról, magyar fák sorsáról, anélkül, hogy elsősorban éppen Kölcseyre gondolnánk, akit pedig legtragikusabban fojtogat az ismeretlenség és méltatlan feledés ...

Magányos, külön úton járó lélek volt, igazi szellemalak; korának legműveltebb elméje, nagy európai kultúrát, eszményi humánomot teljes nemzeti öntudattal egyesítő „büszke magyar“. Költő, aki mesterkezekkel játszott a legétheribb, túlfinomult érzések húrjain s a szent harag és kétségbeesés révületében feltépett idegeken egyaránt. Kritikus volt, aki klasszikus eszményeken kiművelt ízléssel, szigorúan és pártatlanul ítélkezett a forrongó irodalmi élet pártjai fölött. Szónok, akinek tompa, ércetlen hangja a szívekbe markolt, amikor mint Szatmár megye követe a magyar nyelv, a magyar nép, a kifosztott magyar élet jogaiért sikraszállt. Politikus, a szó legnemesebb értelmében, nemzetnevelő, magyar fajának jövőjéért aggódó, javáért önzetlenül munkálkodó hazafi, Széchenyinek — vele sokban kongeniális — előfutára. Filozófus, a lét egyetemes értékelője, aki tudatosan kiépített egységes elvi rendszerbe foglalta a maga határozott világnézetét..

Mégis milyen kevés mindaz, amit sokoldalú, összetett tehetségéből máig ismerünk! Pedig alig van író, akinek valódi értékeléséhez szükségesebb volna az oeuvre, a teljes életmű ismerete, mint éppen Kölcsey. Műveinek kincsesbányái mindmáig kiaknázatlanok. Kölcsey bevonult a magyar klasszikusok sorába, de könyvei nincsenek ott a magyar olvasóközönség asztalán. Ő, aki egyik leghivatottabb vezetőnk lehetne a nemzeti önismeret útjain, csupán iskolai reminiscenciákon keresztül él a magyar köztudatban . . . De hogyan is ismernők azt az író, akinek szellemi hagyatéka évtizedek óta szemelvényes kiadásokba rostáltatott; kevesen tudják, hogy ez a hagyatéék tíz kötetben több mint háromezer lapra terjed, hogy műveinek teljes kiadása utoljára több mint félszázaddal ezelőtt jelent meg és azóta sem fogyott el. . .

Ebből a méltatlanul kallódó Örökségből, az életében és halála után száz esztendővel is magányos magyar géniuszunk műveiből nyújtunk itt töredékes kincseket. A centenáris ünnepen az ismeretlen Kölcseynek szenteljük e lapokat. „Itt az írás, forgassátok.“

BISZTRAY GYULA

ELFOJTÓDÁS

Oh sírni, sírni, sírni,
Mint nem sírt senki még
Az elsülyedt boldogság után;
Mint nem sírt senki még
Legfelső pontján fájdalomnak,
Ki tud? ki tud?

Ah, fájdalom —
Lángoló mint az enyém, csapongó, s mély,
Nincsen több, nincs sehol!
S mért nem forr könnyü szememben?
S mért, hogy szívem nem reped meg
Vérözönnel keblemen?
1814

CSOLNAKON

Ültem csolnakomban Habzó vizen, Hallék zúgni darvat Röptébe fenn. Röptülsz égi vándor, Föld s víz felett, Yajha szállni tudnék Én is veled I	Lelnék én tanyácskát, És szép eget, Hol telet ne látnék S búfelleget; Hol teljes reménnyel, Mint szívárvány, Tünne fel minden nap Más nap után.
Indultál keresni Más jobb határt, Langy tavaszt, virítót, S tenyésző nyárt. Én is, hajh, keresnék, Szállván veled, Más boldog határon Hű fedelet!	S ott, hol esti szél leng, Zöld fák közül, Forrás ömledezne Kunyhóm körül. Isten hozzád csolnak, S te vészes part, Hű kegyes nyit ott rám Remegő kart.

Ölök csolnakomban
Habzó vizen,
Hallok zúgni darvat
Röptébe fenn;
Röptülj, égi vándor,
Föld s víz felett,
Sorsom, ah, nem adta
Szállnom veled!
1822

HERVADSZ...

Hervadsz, hervadsz, Szerelem rózsája, Isten hozzád Keblem hű lánykája! Omlik a hab, Omlik könnyhullásom; Kél a szellő, S költi sóhajtásom.	Parton a hab, Bút mos könnyhullásod; Enyh a szellő, S enyhül sóhajtásod; Hagyd hervadjon Szerelem rózsája, Nyíl hajnalkor Remény violája.
---	--

Hervadsz, hervadsz
Szerelem rózsája!
Nem kell nékem
Remény violája;
Újjaim csak
Nefejejtset szednek
Bús estvénjén
Bús emlékezetnek.
1828

ZRÍNYI DALA

Hol van a hon, melynek Árpád vére
Győzelemben csorga szent földére.
Mely nevével hév szerelmet gyújt;
S messze képét bujdosó magzatja,
Még Kalypso keblén is siratja,
S kart feléje búsan vágyva nyújt?

Itt van a hon, ah nem mint a régi,
Pusztaságban nyúlnak el vidéki,
Többé nem győzelmek honja már;
Elhamvadt a magzat hő szerelme,
Nincs magasra vívó szenvedelme,
Jégkebelben fásult szívet zár.

Hol van a bérc, és a vár felette,
Szondi melynek sáncait védiette,
Tékozolva híven életét;
Honnan a hír felszáll, s arculatja
Lángsugarit távol ragyogtatja,
S fényt a késő századokra vét?

Itt van a bérc, s omladék felette,
Mely a hőst és híret eltemette,
Bús feledség hamván, s néma hant;
Völgyben ül a gyáva kor, s határa
Szűk köréből őse saslakára
Szédeleg ha néha felpillant.

És hol a nép, mely pályát izzadni,
S izzadás közt hősi bért aratni
ősz atyáknak nyomdokin tanult;
S szenvedett bár, s bajról bajra hága,
Hervadatlan volt szép ifjúsága,
A jelenben múlt s jövő virult?

Vándor állj meg! korcs volt anyja vére,
Más faj állott a kihúnyt helyére,
Gyöngé fővel, romlott, szívtelen;
A dicső nép, mely tanult izzadni,
S izzadás közt hősi bért aratni,
Névben él csak, többé nincs jelen.

1830

HUSZT

Bús düledékeiden, Husztnak romvára, megállók!
Csend vala, felleg alól szállt fel az éjjeli hold.
Szél kele most, mint sír szele kél; s a csarnok elontott
Oszlopi közt lebegő rémalak inte felém.
És mond: Honfi! mit ér epedő kebel e romok ormán?
Régi kor árnya felé visszamerengni mit ér?
Messze jövőddel komolyan vess össze jelenkort:
Hass, alkoss, gyarapíts: s a haza fényre derül!

1831

VERSENYEMLÉKEK

Messze tekints. A pálya kicsiny; túl rajta nagyobb vár.

Minden pálya dicső, ha belőle hazádra derűi fény,

Nemzeti fény a cél. Hogy elérd, forj egybe, magyar nép.

1833

ZRÍNYI MÁSODIK ÉNEKE

Te lásd meg, ó sors, szenvedő hazámat,
 Vérkönnyel ázva nyög feléd!
 Mert kánya, kígyó, féreg egyre támad,
 És marja, rágja kebelét.
 A méreg ég, és ömlik mély sebére,
 S ő védtelen küzd egyedül,
 Hatalmas, ó légy gyámja, légy vezére,
 Vagy itt az óra s végveszélybe dül.

Áldást adék, sok magzatot honodnak,
 Mellén kiket táplál vala;
 S másokra vársz, hogy érte vívni fognak?
 Onnépe nem lesz védiala?
 Szív, lélek el van vesztegetve rátok;
 Szent harcra nyitva várt az út,
 S ti védfalat körüle nem vonátok;
 ő gyáva fajt szült, s érte sirba jut.

De szánjad, ó sors, szenvedő hazámat!
 Te rendelél áldást neki:
 S a vad csoport, mely rá dühödve támad,
 Kiket nevelt, öngyermeki.
 Taposd el a fajt, rút szennyét nememnek;
 S míg hamvukon majd átok ül,
 Ah tartsd meg őt, a hűv anyát, teremnek
 Tán jobb fiák, s védvén állják körüi.

Törvényem él. Hazád örcsillagzatja
 Szülőtti bűnein leszáll;
 Szelíd sugárit többé nem nyugtatja
 Az ősz apák sírhalminál.
 És más hon áll a négy folyam partjára,
 Más szózat és más keblű nép;
 S szebb arcot ölt e föld kies határa,
 Hogy kedvre gyűl, ki bájkörébe lép.

1838

SZÉP ERDÉLY

Szép Erdély barna fürtű
 Leánya, hű anyám,
 Tekints az égi laktól
 Még egyszer vissza rám.

Ím elhagyott hazádon
 Pusztulat átka leng;
 Erdély ledőlt s fölőtte
 Fiad keserve zeng.

1838

KAZINCZY FERENC FELETT TARTOTT EMLÉKBESZÉDÉBŐL (1832)

Féljek-e ha kínos érzelmeket rezzentek fel; s a visszaemlékezés szelíd óhajtásai helyett könnycseppeket fakasztok? És bár fakaszthatnék szívből forró vérkönnyeket! bár szózatom villámerővel hatná keresztül a hazát, s e nemzetet! mely saját jeleseit századok óta könnyezetlen látá sirba szállani; s nem tudá, hogy neki áldozának fel minden szerencsét; maradékaikra nem hagyhatván egyebet, a meg nem ismert, meg nem jutalmazott, sokszor épen eltaposott érdem keserű dicsőségénél...

Epések lesznek talán szavaim; de keserű, kínos emlékezetek támadnak lelkemben. Mert gondolkodom a népről, mely Zrínyit, az író, el tudta feledni; mely Faludít, míg élt, nem ismeré, mely Révai-ról hallani nem akart; mely Baróti Szabót és Virágot meg nem

síratta; s melynek kebelében az ötvenhat évet szakadatlan munka közt eltöltött Kazinczy nyomorúsággal élt és holt. Ő szép reményekre születve, sokat ígérő ifjúságot élve, hirtelen a sors által leveretett; s midőn előtte minden pálya a literátorin kívül bezáródék, az egyetlenegy pályán közönségünk elvoná kezét a magát neki áldozó elől; hogy tévelyegjen elhagyatva, küzdjön nem segítve, s arca izzadását és szeme vérkönnyeit hagyja jelül kéziratain, s árva gyermekein ínségét. Két rendbeli folyóírási, részvétlenség miatt, mindjárt kezdetben elakadtanak; nyomtatott számos művei tizenegy millió népesség közt vevőt nem leltenek; legnagyobb becsű kéziratának nyomtatót nem talált; s halálig tartott fáradozásai jutalmát nem arathatta az országban, hol annyi idegen gazdag táplálást nyer magának...

ORSZÁGGYŰLÉSI NAPLÓ-JÁBÓL (1832—1833)

Pozsony... A dunaparti lombtalan fák mellett szekerem a töltésre felkanyarodék. Kocsisom megállott, s a kárpiton bizonyos szőke fej tolá be magát, s németül kérdé nevemet. Vélitek talán, hogy megütköztem? Nem, édes barátim! Mikor életemben először magyar ruhát szabattam, németül alkudtam a szabóval; mikor először magyar versecskét nyomattam, németül írt kötelezést íratott alá nyomtatóm; mikor először magyar lányba szerelmes valék, németül kellett hozzá édes szavakat firkálnom: s mind ezek után mi különös van benne, ha a magyar vármegyei követ, az országgyűlés küszöbén németül kérdeztetik ki? És hogyan is volna okunk panaszra, hiszen az emberek mindent tesznek, a mi városukat a magyar képviselői testnek kedvessé tegye. Való, hogy a quarterium diaetale céduláján minden nyelv van, csak magyar nincs; való, hogy úton útfélen arc, természet, és hang idegen országi; való, hogy magyarságod Törökországból jött tünémenynek nézetik, s több efféle; de még sem tagadhatod, hogy sváb forspontosod kék mentéje egészen magyar, s a pozsonyi utcák nevei magyarul is írva vannak; s nem elég haladás-e ez egy századra? ...

Nem, én a ceremóniák embere nem vagyok. Hosszú mentét Ölteni, és aranyos övét és sárga kardot kötni fel, sarkantyús csizmában lépegetni, kimérve tenni meghajlást, tiszteletről beszélni, s az ég tudja, miről gondolkozni: mind oly dolgok, a miket oly talált fel, kinek szív és fej soha dolgot nem adtak; ki előtt ismeretlen a lélek-szükség, mely az érzést és gondolatot magányban érlelni és papirosra önteni ellenállhatatlan erővel kényszerít...

Uraim, isten bizonyágom, rosszul őrzitek a hazát. Tapsért szolotok, nem a magyar nemzetért; s míg nyelv és ajakmozgás után hírt arattok, semmi tette nem hevültök fel ott, hol való szükség volna reátok...

Estvelgett, s Wesselényi jött hozzám, s Erdélyről tön szót. A lelkes férfi forrón óhajtja a kis haza visszakapcsolását... Szegény szép kis Erdély, a te gyermekeid idegen parton hamvadnak; ki fog onnan egy maroknyi port hozni? hogy ha talán egy könyv fakadna még látására, egy forró szent könyű, mely a szíveken fekvő jeget felolvaszthatná!...

Én fél erdélyi vagyok, s valahányszor e földről gondolkozom, poétái hév ömlik el keblemen. Eszembe jut a hős, ki mindenét elvesztette a népért, mely őt csábító szavakra elhagyá; eszembe jut a barna szép hölgyecske, ki engem ott szerelme zálogául mutatott be férjének — az én anyám! Oh ha ti csak egy szikrát, csak egyetlen egyet kapnátok a lángból, mely keblemben ég! Akkor mienk lenne Erdély, a szép haza; váltatatlan örök kapcsolattal a miénk. Mit nem adnék érte, s mily örömmel adnám a nyert tapsokat, s a mondott köszönetét érte, csak egyszer vethetném le magamat a földre, hol születtem, s rebeghetném: visszanyertelek . . .

Sokan szólának az adózó népről olyforma hangon, a melyet csak egy Nábóbtól lehetne várnunk; s az ilyenek tapsokat nyerének. Tehát az ifjúság is Nábób, mert Nábóbtól származott. Mit lehet a jövőben remélni, ha a jelenben elszórt mag már hibás? Ez tehát a hazafiság? Örökre külön korlátoljuk-e magunkat? Kaszthoz ragadt lélekkel magasból alá nézünk-e mindig? Soha sem fog-e lelkünkben felvirradni a gondolat, hogy a választó falakat végre döntsük el, s különválás helyett egyesületben keressünk erőt? ...

Korszellem, ez a szó mágiás erővel bír, s gyakran mindent kipótol, a mit csak az ékesszólás megkíván. Miért való, a mit állítok? mert a korszellem javallja. — Miért kell tenni a mit kívánok? mert a korszellem parancsolja. — Mivel értesítsem a hinni nem akarókat? Korszellemmel. — Mi által indíthatom szánakozásra a kemény szívt? Korszellem által. Túlságokat mondok? Korszellem. — Időre, helyre, körülményre nem vigyázok? Korszellem. — Óhajtom, hogy minden legyen, de munkám s költségem nélkül? Korszellem. — Tanítok, de tanulni nem akarok? Szólok, csak hogy a napkönyvben álljon? Más beszédét elvárom, hogy egészen különbözőről tegyek szót? Tisztádon tiszta korszellem!...

A főrendek magyarul fognak válaszolni; ezt tegnap végzék. Ma pedig a magyar felírás és törvénycikkelyek felől szóló izenetet visszavetették. S ezt a magyar főrendek tevék? Magyaroknak tehát magyar királyhoz magyarul szólni, s magyar népnek magyar törvényt hozni nem szabad? S ez alkotványi szabadság? Ez törvényhozó nemzet? Midőn az 1825-diki diaeta a nyelv miatt küzdött, egy Pozsonyban keresztüljött angol Pesten, az Aranysasnál így szóla: A ti szabadságtok, uraim, nevétség. Hiszen azért küzdetek, hogy saját szavaitokon szólhassatok! S melyik vad népnek nem ad erre jogot maga a természet?

Mit szoktunk tenni? tartunk szónoklatokat! S mik ezen szónoklatok? A mi véleményeink cifrán előadva. Mit fogdák tenni, ha tanácskozunk? Tartunk cifra beszédet. S ha szavazunk? Hasonló cifrát. És a nyereség? A nyereség uraim az, ha a sok cifrában a tárgy örökösen el nem vész...

Édes barátim, non tagadhatjátok, hogy napi béreinkért híven megszolgáltunk. Mert ebédig ülni, lármát hallgatni, beszédre sort várni s végre torokszakadtig siketeknek beszélni — semmi esetre nem kis munka. S néhányunknak a mátyrkoronához már nem is messze az út; confessorok sorába már is mehetünk ...

Hát az íróknak, azaz a magyar íróknak nem lehet máskép, mint mindig gyámatyaság alatt lenni? Országunk, az igaz, aristokratái lábön áll; de az írók világa mindenütt demokrátiát kíván ...

Nehezteltek, talán, hogy napkönyvemben sok szárazságot, és szárazság mellett sok aprólékosságot leltetek? Ha azt teszitek, mondom nektek: csudálatos emberek vagytok! mert nem kellett volna-e meggondolnotok: miképen én csak magam számára írtam e lapokat, korántsem a tietekre? ... Elég az, én írok, mert épen kedvem tartja; és úgy írok, a mint épen kedvem tartja; s ha valaha valaki e mázolás, más idő és körülmény közt, közrebocsátandja—ám lássa! Én ezennel protestálok; s minden kritika nélküli kemény ítéletet előre nyakába háritok. Jól értsétek! kemény ítéletet mondtam; mert a kedvezőt minden esetre magamnak tartom fenn...

Hasztalan, kegyelmes úr! Az idő eljárt; a gonoszúl nevelt generatio őszhajakat és rangot félénk tisztelettel szemlélni nem tanult; s megyéken az öreg táblabíró, s országgyűlésen az öreg dignitárius kénytelen nem csak hallatni magát, de hallgatni is mást. Isten tudja mi lesz a világból, ha már az alig harminc éves embernek is esze van!...

[X és Y uraktól] megtanulhatjátok, hogy a magyarországi paraszt a világ minden parasztnál szerencsésebb. Uraim, egy szót! Mit ér a boldogság, miről az ember semmit sem tud? Nem volnátok-e oly kegyesek, hogy a paraszt szerencsés voltát ne demonstrálni, hanem vele megéreztetni igyekezzetek? ...

Mert, uraim, az ember gyarló állatocska, s igen sokan hasonlítanak a torony vitorlájához, mit minden szelecske arra fordít, amerre fű. Vajmi erős szelek szoktak pedig itt, a Kárpát alján fűdogni!...

Maradjatok béketűrésben; ti úgy is Európa legbéketűrőbb népe vagytok!...

Mi nem a közügyet, de saját véleményeinket szeretjük; s ugyanazért azt ezeknek feláldozni soha sem irtóztunk...

Uraim, Isten segéljen benneteket minden szándékaitokban. A legegyszerűs úton vagytok magatokat és társaitokat, s az egész hazát a legelsőnek, ki utatokba akadt, áruba bocsátni...

Híven szolgálni fejedelmét: dicséretes dolog; de szolgálat, mely az alkotmány sérelmével történik, sem a fejedelemnek nem hoz nyugalmat, sem a szolgálattelvőnek hazafi nevet...

Nektek a lengyel nép feltámadásához még reménységtek van? Akkor igen, a mi ügyünk is érhet feltámadást...

El! Vissza! Pihenést és vigasztalást keresni az elhagyott háznép körében; pihenést és vigasztalást, annyi fájdalom, annyi sikertelen küzdés után. Mert tudnotok kell: a mi kinézéseink el vágnak homályosítva, a mi reményeink feldúlva, s keblünkben minden gond, minden aggodalom az ország jövődjé miatt felriasztva...

A PARAINESIS-BŐL

Isten a szenvedőnek engedé a vigasztalást az egész természetből, az emberi tettekből és tanításokból szívben élő tudományt szívhatni. Hála neki, hogy életemet sem hagyá szenvedések nélkül

folynia! keserűek valának azok; és mégis általok tanultam az emberiség becsét érteni, való nagyságot hiú ragyogványtól megválasztani, balszerencse tekintetét nyugodtan tűrni, kevés híveimhez kölcsönös hűséggel csatlódnai, s mindenek felett érezni: miképen szenvedés és kebelszaggató áldozat tulajdon örömet hoz leikeinknek, és sorsunkon felülemelkedni megtanít.

£ gondolat egyike azoknak, miket életemben legtöbbször, s legörömelebb írtam le. Lesz szenvedő, úgy hívém, kinek vizasztalást nyujtand ezt általam is olvasni...

Szeretni az emberiséget: ez, minden nemes szívnek elengedhetetlen feltétele. Az emberiség egésze nem egyéb számtalan háznépekre oszlott nagy nemzetségnél, melynek mindegyik tagja rokunk, s szeretetünkre és szolgálatainkra egyformán számot tart. Azonban jól megértsd! az ember véges állat, hatása csak bizonyos meghatározott körben munkálhat. Azért ne hidd, mintha Isten bennünket arra alkotott volna, hogy a föld minden gyermekeinek egyforma testvérök, s a föld minden tartományainak egyforma polgárunk legyünk. A nap temérdek égíteteket bevilágít, de a világegyetem minden részeire mégsem hat ki... Sohasem tudtam megérteni: kik azok, kik magokat világpolgároknak nevezik?

Minden erény önáldozattal jár, feláldozásával pillantatnyi kényünknek, megtagadásával önhasznunknak, s nem ritkán hajlandóságunk vagy gyűlölségünk elnémitásával: azonban minden áldozat kicsiny azokhoz képest, miket a hazának kívánni joga van. Mindent, a mit élted folyta alatt arcod izzadásában gyűjtöttél; mindent, a mit lángoló szerelemmel fűztél magadhoz, javaidat, kincseidet, házadnépét és saját éltedet naponként és pillanatonként érette fel kell szentelned. Mert tudd meg: e szóban: haza, foglaltatik az emberi szeretet és óhajtás tárgyainak egész öszvessége. Oltár, atyáid által istennek építve; ház, hol az élet első örömeit ízleled; föld, melynek gyümölcse feltáplált; szülőid, hitvesed, gyermekeid, barátid, rokonaid s polgártársaid: egyről *egyig* csak egészítő részei annak...

Most a földkerekség legnagyobb részét erős rendüiét járja keresztül; korunk új szükségeket s formákat von magára; minden pálya, minden láthatár szélesedni kezd; egész néptömegek kezdenek gondolkozni; s egy hatalmas egyetemi ország talpkövei tétettek le: az ismeretek országáé...

Korunk sok ismeretet kíván, s ez jó oldalai közé tartozik; de sok ismeret után kapkodás könnyen oda viszen, hogy címmel és színnel elégedjünk meg; s e hibára hajlás a kor rossz oldalai közt talán legrosszabb. Ki csak társasági multságokban óhajt ragyogni, vagy épen tudatlanok által akarja magát bámultatni, az könnyű módon elérheti célját, de értelmeseiktől megvettetik. Hogy a dologhoz érték előtt méltólag felléphess, hogy ismereteid mind magadra, mind másokra jóltevőleg hassanak: hosszú, fáradalmas munkára kell elszánva lenned. Mert alapos s egyszersmind sok oldalú tudományt szerezni, felette nehéz. Sok olvasás, még több gondolkozás, sok egybe-hasonlítás, még több gyakorlás, s fogyhatatlan béketűrés és állandóság az, a mi itt megkívántatik...

Meleg szeretettel függj a hon nyelvén! Mert haza, nemzet, és nyelv, három egymástól válhatatlan dolog; s ki ez utolsóért nem buzog, a két elsőért áldozatokra kész lenni nehezen fog. Tiszteld s tanuld más miveit népek nyelvét is ... de soha ne feledd, miképen idegen nyelveket tudni szép, a hazait pedig lehetőségig művelni kötelesség ...

Könyvet írni: ez is egyike korunk betegségeinek. Ki kenyérért irogat, az méltóbb szénásra, mint a ki napszámért kapál. Kit hajlandóság vonz írásra, jusson eszébe: miképen hajlandóság és tehetség két különböző dolog; s ki a hajlandóságot tehetségnek veszi: az mindég csalatkozik. Több kívántatik az írótól, mint a beszélőtől. Ennek szavai elhangzanak, az író pedig maradandó bötükbe önti gondolatait, s messze vidéken s jövődöben is óhajt olvastatni. Azért ha valaha könyvírásra kedved leend, vizsgáld meg jól magadat; gyűjtöttél-e elég erőt, tapasztalást és tudományt? Mert oly ember is, ki a maga életkorét híven betöltvén, jámborsága és szorgalma által tiszteletet érdemel, nevetséges leend, mihelyt azon pályára lép, mire természet ötet nem szánta. Kinek a közönségesen, a mindennapin felülemelkedni erő nem jutott: az kitetsző helyre ne álljon. S ez intés itt az írónak adva, minden más helyzetben embernek szól...

Jegyezd meg: azt, a mi legegyszerűbben, s legtermészetesben vezet célra, kitalálni kevés ember dolga. Az emberek legnagyobb része saját fejével nem gondolkodik; s régi állásából annál kevésbbé mozdúl ki saját akaratánál fogva. A sokaságot szokás és előítéletek tartják fogva; s azoktól megszabadulni a lélek restsége nehezen engedi...

Mindég és mindenütt vágnak, bár kevesen, kik a jót és szépet szeretni s az arra törekvő tetteit méltányolni tudják. E kevesekhez csatold magadat, s mennél szorosabban. Egyesült erejük célrajutásod könnyíteni, részvételök bukásodat vigasztalni fogja. A sokaságért híven munkálj, de ítéletével ne törődjél. Ha küzdéseidet szerencse koronázandja, úgy is melletted leszen az. Fáradalmaid jutalmát önérzéseden kívül a kevesek jóváhagyásában keresd; csak ezek körében alapul meg a maradandó hír, s a nem csak maradandó, de megérdemlett hír...

Sok embert ezer meg ezer körülmény összeütközése szinte észrevehetetlenül magasra tol; s ők azt hiszik, mintha felsőbb erök állának szolgálatukra; s mintha a ragyogást bámuló, vagy kegyelmet váró sokaság minden nagyra és nemesre alkalmatlan lenne. Nem tudják, hogy a körülök tolongó emberek lealacsonyulása egyedül az ő művek. Egy intésre készek lennének nagyot s nemest művelni, éltöket szépért és jóért feláldozni, kik most porban másznak; mert tőlük úgy kívántatik ...

Hírt és dicsőséget vadászni hiúság. A való nagyságnak épen úgy következése a dicsőség; mint jámbor életnek a becsület; kereset nélkül jön mindegyik ... De ha van ál nagyság, van ál dicsőség is ...

Színlett nagyság mutogatója az oroszlanbörbe öltözött számárhoz hasonlít...

Sok ember olyan, mint a chamaeleon: tetszéseként válthat színt. Sok olyan mint a vitorla: magában mozdulatlan áll; de minden támadó

szélnek enged, s annak változásaként változtatja irányait, most éjszak, majd dél felé. Sok ember eszközzé tétetik, mert egyébre nem való. Sok eszközzé teszi magát, hogy saját céljait érje el. Ez gonosz, amaz együgyű; s reájok támaszkodván, mindenikben kárt vallhatsz...

Nemzet és sokaság egymástól különböznek. Amaz együvé állott egész, ez több egyesek most ilyen majd olyan számban és alakban történt összecsoportozása. Amannak van állandó pályaköre, melyen a vele összeköttetésben levő nemzetek sorában lassabban vagy gyorsabban, de bizonyos egyetemi rendszerrel mozog; emennek kimért útai nincsenek...

Vágynak emberek, mint az állóvíz, mely bizonyos határokon áll, de tesped s haladásra nem való. Mások, mint a csendes folyam, mely akadályra nem lévén, szokott útját egyformán járja. Amazoknak hasznát nem vehetni; ezeken pedig próba nélkül nem építhetsz. Vess útközbe akadályt, vagy várd, míg mások vetni fognak; s ha akkor az akadályval meg nem küzdve másfelé folynak, csak gyengéiket használhatod; ha pedig megküzdenek, s küzdenek lankadatlan, fűzd őket kebledhez. Ily küzdők egyesülete bölcsesség által vezetve a legszebb társaság...

Higy nekem, e szó: boldogság, egyike a legbizonytalanabb, s legszűkebb értelmű kifejezéseknek; s ki boldogságot vadász, árnyékot vadász. Teljesített kötelesség s nemes törekvések önérzése küzdés s bánat közt is nyugalmat tenyészt; s ha e nyugalommal, boldogság cím alatt, megelégszel: annak megnyerése szép, jó s erős léleknek keresés nélkül, csupán tettei következtében, bizonyos

EGYÉB MŰVEIBŐL

A mi a nemzeti búsongó char aktért illeti: annyira bizonyos-e, hogy búsongásra hajlás, és a szabadságnak magas érzelve nem férhetnek meg egymással? Búsongás nem csak szolgáliságnak, de az érzés mélységének következtése is lehet. Azonban ki fogja megbizonyítani, hogy e többektől észrevételbe hozott nemzeti búsongás eredeti érzés a magyarban, nem pedig később az általunk ismert balesetek hosszú sorában mázott fel? ... Az időkről, melyeket közelebb érünk, jól tudjuk, minő körülmények között maradt reánk a vissza- és előérzés bánatja, s az ezt tökéletesen kizengő szegény bújdosó magyar nevezet. De nem ajkainkon forog-e a dicső nemzet cím is? Tedd a kettőt egymásnak ellenébe, repülj végig a hír és balszerencse váltótag következett századain lelkedben, s látni fogod, mi fény és homály az, melyek nemzeti érzésünkben fájdalmas vegyülettel ölelkeznek . . .

(Nemzeti hagyományok)

Kérdem, nézheti-e a magyarországi törvényhozó test hidegen azon rendelkezést, minélfogva bizonyos nagy terjedékű szerzemények birtokosai azokat nemzetségek egyetlenege tagjához időről időre kirekesztőleg kötik; s örökösei közüi egyet boldogítván, a többit szeretetlenül magokra hagyják; s a hazának számos birtokos polgár helyett csak *egy* ajándékoznak?

Mi lenne az országból, mely csak néhány nagy birtokos sajátjává fogna válni? Nem holt birtokra, de a birtokot gyümölcsötető kezekre van a hazának szüksége. Ugyanazon jószág több birtokos által művelve, hasonlatlanul több jövedelmet ad; következőleg több szorgalmat fejt ki, a nemzeti gazdálkodást, a népességet s köz virágzást emeli: az alatt míg nagy tömegekre halmozott javak a hazának nagyobb részben elveszve vágnak ...

Mind ezekből következik, hogy a törvényhozásnak lehet is, kell is a szerzeményről szabad rendelkezésnek korlátot szabnia...

Jaj lenne a hazának, melynek fenntartása csak bizonyos nevekhez volna köttetve!... Jó hazafi, hasznos köz-jóra dolgozó polgár parányi nevek között is található; s a köz-jó csak jó polgárokat kíván, de mennél többet, kik között a birtok eloszoljon... Mert birtok tartja fenn a polgárt, és sok olyan polgár, ki birtokkal bír, tartja fenn a hazát ...

(Beszéd az első-szülöttségi jószágok tárgyában)

Mind azon gondolatok közül, melyeket phantasiám igéző szépséggel szokott meggazdagítani, engemet egy sem enyhít úgy, mint az elszakadozott religiói secták egyesüléséről való gondolat. Mennyi sérelmei az emberiségnek, mennyi gyűlötség, útálat, csúfolás és üldözések lennének semmivé! Az emberiség egyik igen nehéz terhét levette állana elő, s az út a közönséges művelődésnek megtisztítatnék; félszázad alatt talán többet haladnánk, mint azon idő óta, midőn a reformatio Európát megrázkodtatá. De hol kezdeni a collossalis munkát? de kivel? de miként? ...

(Töredékek)

A vallásügyet a mi illeti, én azt soha sem nézem úgy mint Calvin fia, de mindig úgy mint polgár. Három millió ember csak fél polgártársa a többinek; s mi veszély ez az egészre nézve? Lassankint levetni a köztük levő közfalat; eltörölni az ingerlések eszközeit, s ez által az actió és reactió veszélyes következeit: erre törekedném. Mert mi lehet rettenetesb, mint mikor tiszt- és követválasztáskor azt kérjük: mi vallású az ember? nem pedig: mi hazafiságú és érdemű? S így egyebekben is . . .

(Kende Zsigmondhoz irt leveléből)

Az ég bőven osztogat mindennek mindent, örömet és bánatot; de szívet, mely így gyötörje magát, mint ez az enyím, talán még senkinek nem adott. Érzem, ez engem megemészt előbb-utóbb. Hadd emésszen. Oly időket értünk, melyekben sokáig lenni nem óhajtunk.

Csak mégis szép, mégis jó ez a világ. Ha minden becsületes ember kettőt vagy hármát talál, kiben nem csalatkozik, úgy nincs okunk panaszra. Az a nagy sereg ... hadd azt a maga útján. Térjünk ki előle; s elvonulásunk megadja nyugalmunkat... *(Önpanaszok)*